

## Damir Tulić – Mario Pintarić

Odsjek za povijest umjetnosti  
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci  
Sveučilišna avenija 4  
HR - 51000 Rijeka

## Kipar Orazio Bonetti između Furlanije, Kvarnera i Dalmacije

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljen / Received: 7. 9. 2021.

Prihvaćen / Accepted: 18. 11. 2021.

UDK / UDC: 73Bonetti, O.

DOI: 10.15291/aa.3573

## Sculptor Orazio Bonetti between Friuli, Kvarner, and Dalmatia

### SAŽETAK

Orazio Bonetti jedan je od brojnih furlanskih kipara djelatnih u 18. stoljeću, a koji je u Hrvatskoj bio gotovo posve nepoznat. Rodio se oko 1700. godine najvjerojatnije u Veneciji gdje je započeo školovanje da bi potom otišao u Furlaniju te Ljubljanu postavši suradnik Francesca Robbe. Zbog oskudnih dokumenata te izgubljenih radova, majstorov život i stvaralački itinerari velikim su djelom ostali nepoznati i nepovezani. Ovom prigodom Bonettiju se pripisuju kipovi u salezijanskom samostanu u San Vito al Tagliamento, crkvi San Cristoforo u Udinama, župnoj crkvi u Nogaredo di Prato i u Adegliaccu. U drugoj polovici četrdesetih godina 18. stoljeća Bonetti je s obitelji živio u Ljubljani te je ostvario suradnju s riječkim kiparom Antonijem Michelazzijem izrađivši kipove na oltaru Gospe Karmelske u župnoj crkvi u Pazinu. Potom se preselio u Rijeku, da bi se nakon 1763. godine zaputio prema Dalmaciji. U Orlecu na Cresu isklesao je kipove za glavni oltar župne crkve, a 1766. mramornu dekoraciju oltara Bezgrešnog začeca u zadarskoj katedrali. Monumentalne kipove sv. Silvestra i sv. Tome, danas u Lovreću, izradio je 1768. za nekadašnju crkvu Sv. Silvestra u Zadru. Majstorova prisutnost u Zadru indirektno je potvrđena pronalaskom zapisa o smrti njegove supruge Cattarine koja je 1770. pokopana u crkvi Svete Marcele.

**Ključne riječi:** Orazio Bonetti, 18. stoljeće, mramorna skulptura, barok, Francesco Robba, Antonio Michelazzi, Udine, Furlanija, Rijeka, Zadar

### ABSTRACT

Orazio Bonetti was one of the many Friulian sculptors active in the 18<sup>th</sup> century, and hitherto almost unknown in Croatia. He was born around 1700, most likely in Venice, where he began his schooling and then went to Friuli and Ljubljana, becoming an assistant to Francesco Robba. Due to the scarcity of documents and the fact that many of his works have been lost, details of the master's life and artistic itinerary have remained largely unknown and unrelated. On this occasion, Bonetti has been credited with statues in the Salesian convent of San Vito al Tagliamento, the church of San Cristoforo in Udine, and the parish churches in Nogaredo di Prato and in Adegliacco. In the second half of the 1740s, Bonetti lived with his family in Ljubljana and collaborated with the Rijeka sculptor Antonio Michelazzi, producing statues for the altar of Our Lady of Mount Carmel in the parish church of Pazin. He then moved to Rijeka, and after 1763 set out for Dalmatia. In Orlec on the island of Cres, he carved statues for the high altar of the parish church, and in 1766 he decorated in marble the altar of the Immaculate Conception in the Zadar Cathedral. He is also the author of monumental statues of St Sylvester and St Thomas, today in Lovreč, which he made in 1768 for the former church of St Sylvester in Zadar. The master's presence in Zadar is indirectly confirmed by a record of the death of his wife Cattarina, who was buried in 1770 in the church of St Marcella.

**Keywords:** Orazio Bonetti, 18<sup>th</sup> century, marble sculpture, Baroque, Francesco Robba, Antonio Michelazzi, Udine, Friuli, Rijeka, Zadar

Orazio Bonetti jedan je od brojnih furlanskih „manjih majstora” djelatnih u 18. stoljeću o kojem se dosad nije mnogo znalo. Za razliku od slavnog Francesca Robbe (Venecija, 1698. – Zagreb, 1757.) koji je gotovo cijelu karijeru proveo u Ljubljani ili Antonija Michelazzija (Gradisca d’Isonzo, 1707. – Rijeka, 1771.), vodećeg kipara u Rijeci i široj okolici, Bonetti je bio putujući majstor te se često u potrazi za poslom i narudžbama selio. Boravio je tako u Furlaniji, Kranjskoj, na Kvarneru i Dalmaciji. Zbog oskudnih dokumenata i dijelom izgubljenih radova, majstorov životni put, kao i stvaralački itinerari velikim su dijelom ostali nepoznati i nepovezani.

Ime Orazija Bonettija nije nepoznato u dosadašnjoj stručnoj literaturi. Dade se zaključiti kao se on rodio oko 1700. godine, najvjerojatnije u Veneciji.<sup>1</sup> Svoje kiparsko obrazovanje stekao je u tada najvažnijem umjetničkom centru – Veneciji. Prema arhivskim zapisima znamo da je Orazio 21. svibnja 1717. potpisao petogodišnji ugovor o šegrtovanju u venecijanskoj drvorezbarskoj radionici majstora Anzola Grinte.<sup>2</sup> Nije poznato gdje se Bonetti nalazio nakon isteka šegrtovanja 1722. godine, no 1731. je zabilježen u Kranjskoj. U Ljubljani je iste godine krštena njegova kći Anna Marija, a obredu je u ime kipara Francesca Robbe kao svjedok bio prisutan Andres Wadl.<sup>3</sup> Smatra se stoga da je Bonetti tada mogao biti član ili suradnik Robbine radionice. Dvije godine poslije, 1733., Orazio i njegova žena Cattarina u kranjskoj su prijestolnici krstili i kćer Annu Mariju Franciscu.<sup>4</sup> Nije poznato kada je točno kipar otišao iz Ljubljane, ali se već 1735. spominje u Udinama. Tada je sudjelovao na natječaju za izradu drvorezbarskih dijelova nove propovjedaonice u tamošnjoj katedrali, a čiji su prokurator nakon vijećanja odabrali upravo njegovu ponudu.<sup>5</sup> Ugovor s Bonettijem kojeg se naziva *scultore di legnio e di marmo* potpisan je 12. ožujka 1736. godine, uz naknadu od 150 dukata.<sup>6</sup> Kiparu je tijekom 1736. i 1737. godine isplaćeno 1095 lira za drveni prsobran i raskošni baldahin koji pridržavaju dva lebdeća *putta*, dok treći stoji na njegovu vrhu.<sup>7</sup> Majstor je vješto izrezbario dječja izdužena i zaobljena tijela s ljupkim i pomalo shematiziranim licima za koja se tek uvjetno može reći da su nastala po uzoru na djela Giuseppea Torrettija (Pagnano, 1664. – Venecija, 1743.) i Pietra Baratte (Carrara, 1668. – 1729.), a čiji se radovi također nalaze u katedrali. Četvrto i peto desetljeće 18. stoljeća vrijeme je kada Orazio intenzivno radi u Furlaniji, no velik broj njegovih djela poznatih putem arhivskih izvora propao je ili do sada nije identificiran. Majstor je tako 9. ožujka 1738. primio isplatu za neimenovane skulpture izrađene za ženski salezijanski samostan uz crkvu San Giuseppe u San Vito al Tagliamento, a koje dosad nisu prepoznate.<sup>8</sup> Nestala su i dva kamena kipa mitološke tematike iz 1739., isklesana za dvorac na lokalitetu Susans nedaleko od San Daniele del Friuli, kao i skulpture svetog Dominika te svete Rite za bočni oltar Majke Božje od Krunice u župnoj crkvi u Santa Maria la Longa.<sup>9</sup> Sličnu je sudbinu imao i Bonettijev drveni kip Bogorodice izrađen između 1744. i 1746. u Palmanovi za crkvu u mjestu Palazzolo dello Stella.<sup>10</sup> Ovaj primjer podupire prijedlog da je Bonetti nastavio s praksom tipičnom za majstore *settecenta* školovane u Veneciji, odnosno da je istovremeno bio drvorezbar te kipar u kamenu i mramoru.

Bonetti je 1741. sudjelovao u opremanju glavnog oltara župne crkve u Talmassonsu za koji je izveo dva monumentalna mramorna anđela.<sup>11</sup> Ovi ga radovi otkrivaju kao sljedbenika toskanskog skulptora djelatnog u Veneciji, Pietra Baratte i njegova najpoznatijeg učenika Francesca Robbe nastanjenog u Ljubljani (sl. 1, 2). Anđeoski se par iz Talmassonsa može usporediti s nizom sličnih skulptura koje je Baratta izradio u prva dva desetljeća 18. stoljeća počevši od onih u opatiji u Follini, župnoj crkvi u Fratta Polesine, vicentinskoj crkvi Santo Stefano te s onima u venecijanskim crkvama Santa Lucia, danas u Mestrinu, te San Sebastiano.<sup>12</sup> Posebno treba upozoriti na sličnost anđela iz Talmassonsa s njihovim bliskim furlanskim uzorima, odnosno Barattinim anđeoskim parom iz 1705. na glavnom oltaru katedrale u Goriziji.<sup>13</sup> Orazio duguje Pietru impostaciju tijela, drapiranje u bogatim i ritmičnim na-



1.  
Orazio Bonetti, *Anđeo*, župna  
crkva, Talmassons (foto: D. Tulić)

Orazio Bonetti, *Angel*, parish church,  
Talmassons

2.  
Pietro Baratta, *Anđeo*, Follina (foto:  
M. Pintarić)

Pietro Baratta, *Angel*, Follina

borima, nježnu gestikulaciju te ljupke i sanjive fizionomije okrunjene velikim pužolikim kovrčama kose. Od Francesca Robbe, prijatelja i suradnika, također preuzima način formiranja draperije koju, u skladu sa svojim mogućnostima, pojednostavljuje i umrtvljuje. Upravo su Robbine fizionomije sublimirane ljepote i meke modelacije s prepoznatljivim na van isklesanim rubovima očiju tipične za Bonettijeve likove. To je razvidno usporedbom s brojnim Francescovim djelima počevši od onih ranih u isusovačkoj crkvi Svetog Jakova iz trećeg i četvrtog desetljeća 18. stoljeća do onih kasnijih, primjerice na oltaru Presvetog Sakramenta u ljubljanskoj katedrali (sl. 3, 4).<sup>14</sup> Godine 1745. Bonetti je izradio lijepi stipes glavnog oltara u župnoj crkvi San Giacomo u Udinama s reljefnim prikazom večere u Emausu.<sup>15</sup> Kao model poslužio mu je istoimeni Barattin reljef na postamentu desnog anđela na oltaru Presvetog Sakramenta u obližnjoj katedrali furlanske prijestolnice.

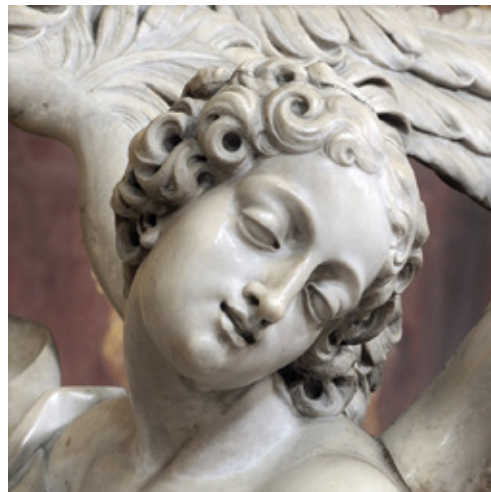
Nakon iznesene stilske analize malobrojnih Bonettijevih djela potrebno je vratiti se podatku da je majstor 1738. dobio isplate za neidentificirane kipove kod redovnica u gradiću San Vito al Tagliamento. Njegova se ruka lako može prepoznati u dvjema lijepim kamenim skulpturama s prikazom Bogorodice s Djetetom i svetog Josipa s malim Isusom, a koje su postavljene na pilone ulazne ograde ispred crkve San Giuseppe u sklopu samostana salezijanki (sl. 5, 6).<sup>16</sup> Ovi su kipovi u cjelini i nizu detalja vrlo bliski anđelima iz Talmassonsa iz 1741. godine. Svečani lik Marije obavijen draperijom mekih i dijelom plošnih nabora s karakterističnim velom na čelu proizlazi iz skulptura Pietra Baratte. Može se upozoriti na zrcalni Bonettijev

3.  
Orazio Bonetti, *Anđeo*, detalj, župna  
crkva, Talmassons (foto: D. Tulić)

Orazio Bonetti, *Angel*, detail, parish  
church, Talmassons

4.  
Francesco Robba, *Anđeo*,  
Katedrala, Ljubljana (izvor: MATEJ  
KLEMENČIČ /bilj. 11/, 208)

Francesco Robba, *Angel*, Ljubljana  
cathedral



predložak, Pietrov kip Bogorodice s Djetetom u crkvi Santa Maria del Rosario u mjestu Sant'Ambrogio in Fiera u predgrađu Trevisa. No, i u samom gradiću San Vito al Tagliamento Orazio je mogao inspirirati se Pietrovim kipom Bogorodice između svetog Ivana Krstitelja i svetog Petra na glavnom oltaru iz 1707. smještenom u obližnjem Oratorio dei Battuti (sl. 7).<sup>17</sup> I za lik svetog Josipa zaogrnutog velikim plaštem mekanih nabora te živog izraza lica, majstor se mogao poslužiti kipom svetog Petra iz spomenutog oratorija. Valja istaknuti kako će Orazio maleni lik Isusa, bucmastog tijela s kuglastom glavicom i ljupkim izrazom lica, kojeg je isklesao u rukama Marije i Josipa, bez ikakve varijacije ponavljati gotovo do kraja svoje karijere.

Kako je Bonetti bio prisutan u Furlaniji u četvrtom i većim dijelom petog desetljeća 18. stoljeća, postoji niz djela koja bi se s njim mogla stilski povezati. Među njima su svakako pozornosti vrijedni veliki mramorni anđeli na atici oltara Marijina Uznesenja u kapeli s lijeve strane u crkvi San Cristoforo u Udinama. Ova je srednjovjekovna crkva posve obnovljena između 1717. i 1737. godine, iako su manji radovi na ukrašavanju potrajali još do sredine stoljeća.<sup>18</sup> U prvoj polovici petog desetljeća izgrađen je oltar svete Ane u kapeli s desne, a najvjerojatnije istovremeno i onaj Marijina Uznesenja s lijeve strane. Nad polukružni zabat potonjega postavljena su dva velika anđela isklesana u stavu adoracije (sl. 8). Njihova umrtrljena draperija, velika *baratteska* krila, ali povrh svega karakteristične fizionomije istovjetne onima u Talmassonsu jasno pokazuju da je riječ o radu Orazija Bonettija. Ispravno je upozoreno da su ovi kipovi djelo nepoznatog majstora iz sredine 18. stoljeća, a ne venecijanskog skulptora Francesca Cabiante (Venecija, 1666. – 1737.) koji je 1697. za glavni oltar ove crkve isklesao dva mramorna anđela zajedno s kipovima svetog Kristofora i svetog Ivana Krstitelja.<sup>19</sup> Naime, za razliku od svetačkih kipova, anđeli su bili izgubljeni tijekom gradnje novog oltara 1835. godine, a tek su nedavno ubicirani na glavnom oltaru župne crkve u Preganziolu.<sup>20</sup> Koliko je Cabiante umjetnost različita od Bonettijeve, jasno pokazuju anđeli u Preganziolu, kao i oni na glavnom oltaru u župnoj crkvi u mjestu Rovaré koji se također mogu atribuirati venecijanskom kiparu (sl. 9).<sup>21</sup>

Bonettijeva ruka može se prepoznati i u monumentalnim kipovima svetog Petra i svetog Ivana Evanđelista na glavnom oltaru župne crkve u Nogaredo di Prato (sl. 10, 11).<sup>22</sup> Svetačke su figure identično impostirane, a ispod otežalih nabora njihove draperije krije se robusno tijelo. Pomalo srdita fizionomija apostolskog prvaka s patetično otvorenim ustima u kontrastu je s ljupkim, no istovremeno melankoličnim „anđeoskim” licem svetog Evanđelista. I kipu svetog Nikole na glavnom oltaru žu-



5.  
Orazio Bonetti, *Bogorodica s Djetetom*, salezijanski samostan, San Vito al Tagliamento (foto: D. Tulić)

Orazio Bonetti, *The Virgin and Child*, Salesian convent San Vito al Tagliamento

6.  
Orazio Bonetti, *Sveti Josip s Djetetom*, salezijanski samostan, San Vito al Tagliamento (foto: D. Tulić)

Orazio Bonetti, *Saint Joseph and Child*, Salesian convent, San Vito al Tagliamento

7.  
Pietro Baratta, *Bogorodica*, Oratorio dei Batutti, San Vito al Tagliamento (foto: D. Tulić)

Pietro Baratta, *Madonna*, Oratorio dei Batutti, San Vito al Tagliamento

pne crkve u Adegliaccu, Bonetti je dao srditi i patetični izraz lica nalik na Petrov u Nogaredu (sl. 12).<sup>23</sup> Koncepcija Nikolina kipa te njegovi nabori, kao i način modeliranja fizionomije daleki su odjeci Barattine skulpture svetog Hilarija biskupa na glavnom oltaru katedrale u Goriziji.<sup>24</sup>

Nakon višegodišnjeg boravka na području Furlanije Bonetti se krajem četrdesetih ili početkom pedesetih godina 18. stoljeća ponovno vratio u Ljubljano. Tako je 1754. zabilježeno da su u kući Francesca Robbe stanovali Orazio Bonetti, njegova žena Cattarina te njihova djeca Giuseppe i Giuseppa.<sup>25</sup> Nakon Robbine smrti, 24. siječnja 1757., njegovi su nasljednici ubrzo pokrenuli sudski proces s ciljem razdobe imovine i namirivanja određenih dugovanja, a kojem je prisustvovao i Bonetti. Posljednji do sada znani spomen ovog majstora datira u 1763. godinu: u knjizi Bratovštine Gospe Žalosne u Rijeci navodi se kako njihov član, Orazio Bonetti, više ne boravi u gradu. Bonettijev dolazak u Rijeku okvirno se povezivao s djelovanjem tamošnje radionice kipara i altarista Antonija Michelazzija.<sup>26</sup>

No, u svjetlu otkrića novih arhivskih dokumenata i atributivnih prijedloga, potrebno je iznova se osvrnuti na vezu između riječkog i furlansko-ljubljanskog kipara. Michelazzi je bio član najuglednije riječke Bratovštine Gospe Žalosne u kojoj mu je 1743. na godinu dana bila povjerena odgovorna uloga tajnika. Na jednom od sastanaka bratovštine krajem 1746. godine raspravljalo se o nabavi novog drvenog procesijskog kipa žalosne Marije. Od Michelazzija je zatraženo mišljenje, kao i izrada nekoliko skica budućeg kipa. Početkom 1747. članovi su jednoglasno prihvatili Michelazzijev *disegno* i predana mu je svota od 35 fiorina kako bi mogao otići u Ljubljano i naručiti kip Gospe Žalosne.<sup>27</sup> U kranjskoj prijestolnici kipar je boravio mjesec dana te je ondje sve dogovorio s neimenovanim majstorom. Po povratku u Rijeku, Michelazzi se teško razbolio tako da nije bio prisutan kada je kip stigao u grad. Članovi bratovštine bili su razočarani skulpturom te su od Michelazzija zatražili pojašnjenje. Majstor im je tada objasnio kako je sve odradio prema dogovoru te da njegove riječi može potvrditi i gospodin kipar Francesco Robba koji je s njim

8.  
Orazio Bonetti, *Andĕo*, San  
Cristoforo, Udine (foto: M. Pintarić)

Orazio Bonetti, *Angel*, San Cristoforo,  
Udine

9.  
Francesco Cabianca, *Andĕo*, župna  
crkva, Rovaré (izvor: Diocesi di  
Treviso, Ufficio beni culturali)

Francesco Cabianca, *Angel*, parish  
church, Rovaré



bio prisutan pri ugovaranju posla. Navođenje ljubljanskog skulptora kao svjedoka u ovom prijeporu zasad je jedina izravna potvrda poznanstva i suradnje dvojice majstora. Međutim, čini se da je Michelazzi svoj boravak u Ljubljani iskoristio i za dogovaranje poslova koje je sam vodio. Naime, on je u Senju 1747. godine s kanonikom zborne crkve u Bribiru Marcom Thusom potpisao ugovor o gradnji novog glavnog mramornog oltara za 1100 fiorina koji je trebao dovršiti do Uskrsa 1748. godine.<sup>28</sup> Zbog zahtjevne narudžbe, vrlo kratkog roka izvršenja, a možda i zbog posljedica neimenovane bolesti zadobivene nakon povratka iz Kranjske, Michelazzi je zatražio pomoć Robbinih suradnika. Kako je nedavno ustanovljeno, na bibrskom su oltaru, uz Michelazzijeve, prepoznate i ruke Francesca Rottmana (Venecija, 1710. – Ljubljana, 1788.) na malenim kerubinima na stipesu te one Orazija Bonettija na dvama velikim anđelima i dvama *puttima* s carskom krunom naatici (sl. 13).<sup>29</sup> Moguće je pretpostaviti da se Orazio Bonetti nakon posljednjeg spomena u Furlaniji 1745. godine najvjerojatnije vratio u Ljubljanu već oko 1747. godine. Tako bi se mogla lakše razumjeti suradnja s Michelazzijem u Bribiru, ali i, nakon toga, u župnoj crkvi Svetog Nikole u Pazinu. Michelazzi je ondje 1744. godine podignuo u trećoj kapeli s desne strane mramorni oltar Bratovštine Gospe od Ružarija. Opremio ga je svojim prepoznatljivim stipesom s adorirajućim *puttima* koji pridržavaju sunce s Marijinim imenom.<sup>30</sup> Najvjerojatnije je krajem četrdesetih godina 18. stoljeća Bratovština Gospe od Karmela naručila za svoju nasuprotnu kapelu mramorni oltar, identične arhitekture i rasporeda kiparskog ukrasa poput onog Gospe od Ružarija i za to zadužila također Michelazzija.<sup>31</sup> Međutim, riječki je kipar izveo arhitekturu, dok je kiparsku dekoraciju u potpunosti prepustio suradniku. Stipes s reljefnim adorirajućim *puttima* koji nose sunce s poprsjem Marije s Isusom, dva veća kipa uz retabl s prikazom svetog Šimuna Stocka i svete Tereze Avilske te kip svetog Antuna Padovanskog naatici izvela je radionica Francesca Robbe o kojoj se još uvijek ne zna mnogo.<sup>32</sup> Od skulptura svetački su kipovi najkvalitetniji te su se oni dosad povezivali s djelima slavnog ljubljanskog kipara.<sup>33</sup> Međutim, član Robbine radionice bio je i Bonetti, a



10.  
Orazio Bonetti, *Sveti Petar*, župna crkva, Nogaredo di Prato (izvor: Diocesi di Udine, Ufficio beni culturali)

Orazio Bonetti, *Saint Peter*, parish church, Nogaredo di Prato

11.  
Orazio Bonetti, *Sveti Ivan* *Evangelist*, župna crkva, Nogaredo di Prato (izvor: Diocesi di Udine, Ufficio beni culturali)

Orazio Bonetti, *Saint John the Evangelist*, parish church, Nogaredo di Prato

12.  
Orazio Bonetti, *Sveti Nikola*, župna crkva, Adegliacco (izvor: Diocesi di Udine, Ufficio beni culturali)

Orazio Bonetti, *Saint Nicholas*, parish church, Adegliacco

Francescov talent i djela bez sumnje su izvršili izniman utjecaj na Orazija i njegovo stvaralaštvo krajem petog i u prvoj polovici šestog desetljeća 18. stoljeća. Iako kipovi svetog Šimuna i Tereze izravno ovise o rješenjima Francesca Robbe, oni izvedbeno ipak zaostaju za dlijetom vodećeg kranjskog kipara u mramoru (sl. 14, 15). Pazin-  
skim skulpturama nedostaje Robbina elegantna impostacija i izduženost likova te virtuoznost pri klesanju draperija, čak kada je riječ i o jednostavnim redovničkim habitima. Lice svetog Šimuna više je nalik na nedovršenu masku koja gleda prema Robbi, ali ga kvalitetom i izrazom ne doseže. Stoga se čini da ovi kipovi u nizu manjih detalja ipak upućuju na ruku Orazija Bonettija. Valja upozoriti i na lik Gospe Karmelske na stipesu gdje je Bonetti u reljef pretvorio svoj raniji kip Bogorodice s Isusom u naručju iz gradića San Vito al Tagliamento (sl. 16). Na obama su radovima jednakim senzibilitetom isklesani ljupki prikazi malenog djeteta koje se po mekoći modelacije čini kao da je izrađeno od podatnog voska, a ne od mramora. Slično se može uvidjeti i promatranjem dvaju *putta* adoranata na istom stipesu.

Već je istaknuto kako je tijekom 1754. Bonetti s obitelji stanovao kod Robbe, ali još uvijek nije poznato je li i on možda 1755. mogao boraviti u Zagrebu.<sup>34</sup> Naime, ljubljanski je kipar nakon višegodišnjih sudskih procesa sa zagrebačkim kanonicima na koncu morao privremeno otići u Zagreb kako bi konačno dovršio gradnju oltara Svetog Križa, svetih Gervazija i Protazija, svetog Emerika i Presvetog Trojstva u katedrali.<sup>35</sup> Robba je umro u Zagrebu 24. siječnja 1757. ne stigavši dovršiti većinu navedenih oltara pa je te obaveze morao preuzeti njegov nasljednik. U tom trenutku jedina dvojica majstora koji su mogli nastaviti djelovanje Robbine radionice bili su Francesco Rottman i Orazio Bonetti. Iz još uvijek nepoznatih razloga Robbin nasljednik postaje Rottman, nakon čega se Bonetti zajedno s obitelji odlučio preseliti u Rijeku i postati suradnik u Michelazzijevoj radionici. Iz novopronađenog arhivskog zapisa doznaje se kako je Orazio 1758. godine već bio u Rijeci. Tada su mu 5. travnja isplaćena 4 fiorina za neimenovane radove na netom podignutom mramornom oltaru Vinka Fererskog u zbrojnoj crkvi.<sup>36</sup> Tog je istog dana u Rijeci održana velika

procesija nakon koje je drveni kip svetog Vinka Fererskog, izrađen zahvaljujući donaciji Antonije Monaldi, rođene Perri, postavljen u oltarnu nišu. Na ovom oltaru ni jedan detalj ne odaje Bonettijevu ruku. Međutim, može se nagađati da je on načinio drvenu procesijsku skulpturu, preciznije *mannequin* svetca koji je, nažalost, zbog nemara izgubljen.<sup>37</sup>

U Rijeku je s Orazijem došla i njegova obitelj te je dosad bilo nepoznato kako se njegovu sinu Giuseppeu Bonettiju u zornoj crkvi 23. svibnja 1759. krstila kći Catharina Helena.<sup>38</sup> O Bonettijevu ugledu, stečenom tijekom kratkog boravka u gradu, svjedoči i činjenica kako je najvjerojatnije uz Michelazzijevo posredovanje 29. svibnja 1763. postao članom ugledne Bratovštine Gospe Žalosne.<sup>39</sup> U knjigama ove udruge majstor se spominje kao *intagliatore* i *scultore*, a grad je, iz zasad nejasnih razloga, napustio krajem 1763. godine.

Kuda je Bonetti iz Rijeke mogao otići i zašto, zasad nije lako odgovoriti, no čini se da je s teritorija pod stijegom habsburškog orla prešao na onaj pod okriljem lava svetog Marka. Na put prema Dalmaciji majstor je najvjerojatnije krenuo preko kvarnerskih otoka gdje se, može se pretpostaviti, zadržao kraće vrijeme i napravio poneko dosad neprepoznato djelo. U malenom mjestu Orlecu na Cresu, na glavnom oltaru župne crkve Svetog Antuna opata, tri su mramorne skulpture od kojih središnja predstavlja titulara crkve između svetog Antuna Padovanskog i svetog Franje Asiškog (sl. 17). Ova tri mramorna lika bez sumnje se mogu prepoznati kao Bonettijevo djelo. Maleni ljupki Isus u naručju padovanskog svetca identičan je onomu kod salezijanki u San Vito al Tagliamento ili svojoj reljefnoj varijanti na stipesu oltara Gospe Karmelske u Pazinu. Sam se svetac po jednostavnoj i mekoj stilizaciji habita može usporediti s imenjekom naatici pazinskog oltara. Najvještije isklesani lik jest sveti Antun opat kod kojeg je Bonetti stilizirao habit sa škapularom, slično kao i kod kipova svete Tereze i svetog Šimuna Stocka u Pazinu. Iz dosad nepoznatog dokumenta otkriveno je ime altarista koji je izradio glavni oltar u Orlecu. Bio je to protomajstor Giuseppe Bisson porijeklom iz Venecije, a djelatan na Krku u trećoj četvrtini 18. stoljeća.<sup>40</sup> On je 1758. ugovorio podizanje dvaju manjih bočnih oltara, onaj svetog Antuna Padovanskog te svetog Jakova u trećoredskoj crkvi u Glavotoku, uz ukupnu



13.  
Orazio Bonetti, *Andeli* naatici glavnog oltara u Bribiru, župna crkva, Bribir (foto: D. Tulić)

Orazio Bonetti, *Angels*, gable of the high altar, parish church, Bribir



14.

Orazio Bonetti, *Sveti Šimun Stock*,  
župna crkva Svetog Nikole, Pazin  
(foto: I. Puniš)

Orazio Bonetti, *Saint Simon Stock*,  
parish church of St Nicholas, Pazin

15.

Orazio Bonetti, *Sveta Tereza*  
*Avilska*, župna crkva Svetog Nikole,  
Pazin (foto: I. Puniš)

Orazio Bonetti, *Saint Theresa of Ávila*,  
parish church of St Nicholas, Pazin

16.

Orazio Bonetti, stipes oltara Gospe  
Karmelske, župna crkva Svetog  
Nikole, Pazin (foto: D. Tulić)

Orazio Bonetti, stipes of the altar of  
Our Lady of Mount Carmel, parish  
church of St Nicholas, Pazin



cijenu od 1006 dukata, a dovršio ih je 1761. godine.<sup>41</sup> Glavni oltar u Orlecu naručila je Bratovština svetog Antuna opata, a njegova je izrada vjerojatno s Bissonom ugovorena oko 1765. godine, jer se krajem 1767. spominje da su radovi završeni te da se majstoru može isplatiti zadnja rata od 420 fiorina.<sup>42</sup>

Nakon rada na otoku Cresu Bonetti je zaplovio prema sljedećoj svojoj postaji, glavnom gradu Dalmacije – Zadru. Ovaj prijedlog osnažuje stilski analiza nekoliko zadarskih djela nastalih upravo u drugoj polovici šezdesetih godina, ali i indirektna arhivska potvrda njegove prisutnosti u ovom dalmatinskom gradu. U 18. stoljeću zadarske su se crkve popunile oltarima s vrsnim mramornim skulpturama slavni venecijanskih kipara, a među kojima se ističu one Antonija Corradinija (Venecija, 1688. – Napulj, 1752.), Giuseppa GropPELLIJA (Venecija, 1675. – 1735.), Fran-



17.  
Orazio Bonetti, *Sveti Antun opat*,  
župna crkva, Orlec (Cres) (foto:  
D. Tulić)

Orazio Bonetti, *Saint Anthony the  
Abbot*, parish church, Orlec (Cres)

cesca Cabiance, Alvisea Tagliapietre (Venecija, 1670. – 1747.), Giuseppa Torrettija i Giovannija Marije Morlaitera (Venecija, 1699. – 1781.).<sup>43</sup> Godine 1766. bratovština svećenika pod zaštitom bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije dala je podignuti istoimeni mramorni oltar smješten u južnoj apsidi katedrale Svete Stošije (danas u Rodaljicama). O tome nas detaljno izvješćuje Carlo Federico Bianchi govoreći kako ga je 4. prosinca 1766. posvetio kotorski biskup Giovanni Castelli te da se na njemu časti stara ikona Bogorodice s Djetetom.<sup>44</sup> Ova se slika izvorno do 1570. godine nalazila u porušenoj crkvi Svete Marije Velike, da bi potom bila prenesena u crkvu Svetog Donata te je po njezinu zatvaranju 1798. pohranjena u katedrali i postavljena na ovaj oltar.<sup>45</sup> Oltar je napravljen od sivo-bijelog mramora s četirima kompozitnim stupovima koji nose gređe i izduženo atičko polje flankirano odsječcima zabata s dvama adorirajućim anđelima. Središnji dio oltara čini lučna pala s dvama mramornim anđelima koji nose pravokutni okvir za sliku zaključenu s dopojasnim likom Boga Oca (sl. 18). Dosad je o oltaru zaključeno kako njegova arhitektura proizlazi iz altarističke tipologije slavnog Giorgia Massarija (Venecija, 1687. – 1766.) te da mu se ikonografija oslanja na glavni oltar u zadarskoj crkvi Gospe od Zdravlja. Kiparska dekoracija ocijenjena je kao djelo mletačke umjetnosti kasnog 18. stoljeća koje je izveo manji majstor sljedbenik, moguće i Gregorio Morlaiter (Venecija, 1738. – 1784.).<sup>46</sup> Da je Bianchievo pisanje, kao i obično, utemeljeno, pokazalo je i recentno istraživanje arhivskih spisa svećeničke bratovštine gdje je utvrđeno kako je ona 1762. odlučila podignuti mramorni oltar za cijenu od 400 cekina.<sup>47</sup> Kako se proces odužio na sljedećih nekoliko godina, konačna odluka o gradnji novog oltara od kararskog mramora, prema nacrtu neimenovanog umjetnika, donesena je 27. ožujka 1764. Nacrt za oltar trebao je pregledati i radove odobriti stanoviti „signor Protto Morello” kao osoba od povjerenja bratovštine, odnosno njezinih za tu svrhu izabranih prokuratora. Nedugo zatim započeta je gradnja te je, bez sumnje, bila dovršena do kraja 1766. godine, kada je oltar i posvećen. Iako dokumenti ne otkrivaju ime projektanta oltara i njegovih suradnika, njegovu ukupnu kiparsku dekoraciju sada možemo pripisati upravo Bonettiju. U tom je smislu dovoljno usporediti zadarske anđele s ranijim Bonettijevim djelima u Talmassonsu, Udinama te Bribiru (sl. 19). Slabo organizirane draperije, koje bliže promatraču imaju nabore jačeg plasticiteta, tek se neznatno razlikuju od onih plošnije zamišljenih i sumarnije isklesanih kod anđela na atici. Karakterističan oblik krupnih i pomalo spljoštenih glava s povećim pužolikim uvojcima te lica sa „sanjivim pogledom” koja izlaze iz Barattinih i Robbinih prototipova, Bonetti je ponovio u svojem, možemo vjerovati, prvom djelu u Zadru. Staračka fizionomija zadarskog Boga Oca pandan ima u još sumarnijem licu Orazijeve svetog Antuna opata iz Orleca (sl. 20). Monokromnost mramora ovog oltara i njegova bjelina kao da je asocijala na bezgrešnost Djevice kojoj je bio posvećen. Njezin prastari lik na rukama Bonettijevih anđela bdio je iz oltarne niše u dnu južnog katedralnog broda te je izvorna cjelina bez sumnje promatraču morala izgledati vrlo sugestivno. Čini se da je za opstojnost oltara na izvornom mjestu kobna bila 1959. godina, kada su u južnoj apsidi otkrivene romaničke freske pa je 1965. on bio demontiran.<sup>48</sup> Nasreću, tada nije kao mnogi drugi mramorni oltari odbačen, već je preseljen i podignut u župnoj crkvi Uznesenja Marijina u mjestu Rodaljice nedaleko od Benkovca.<sup>49</sup> Ovime je zadarska katedrala, nakon što joj je 1906. srušen mramorni oltar svete Stošije u sjevernoj apsidi, još jednom ostala bez vrijednog dijela svojeg izvornog inventara.<sup>50</sup>

Sličnu bremenitu povijest imao je još jedan velebni zadarski mramorni oltar, onaj glavni u nekadašnjoj crkvi Svetog Silvestra, odnosno nekoć ranokršćanskoj bazilici Svetog Tome. Dobro upućeni Carlo Federico Bianchi govori nam kako je 1768. stara trobrodna crkva bila restaurirana te da joj je tom prigodom bio uklonjen srednjovjekovni ciborij, a na njegovu mjestu usred svetišta podignut novi veličanstveni

18.

Orazio Bonetti, kiparska dekoracija oltara Bezgrešnog začeća nekada u zadarskoj katedrali (rekonstrukcija izgleda oltara krajem 18. stoljeća), župna crkva, Rodaljice (foto: D. Tulić)

Orazio Bonetti, sculptural decoration on the altar of the Immaculate Conception in the cathedral of Zadar (reconstruction of the altar's appearance in the late 18<sup>th</sup> century), parish church, Rodaljice



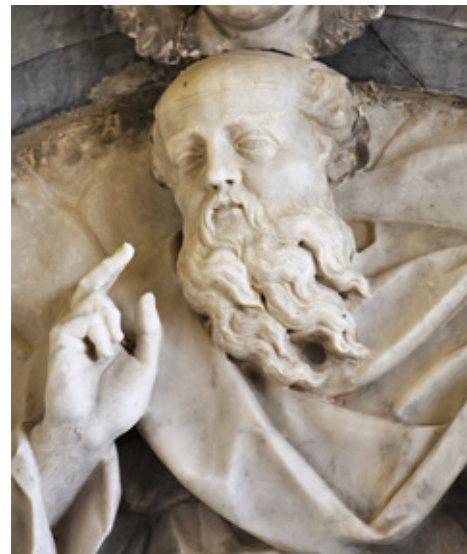
mramorni oltar s velikim tabernakulom između kipova svetog Silvestra pape i svetog Tome apostola (sl. 21).<sup>51</sup> U vrijeme francuske uprave crkva je zatvorena, a potom je 1822. godine adaptirana u školsku zgradu. Bogati se inventar ovog nekoć važnog zadarskog sakralnog objekta rasuo, a njegov su glavni oltar 1822. kupili franjevci za svoju crkvu Gospe od Zdravlja na Dobrome u Splitu. Kada se tridesetih godina 20. stoljeća gradila nova Gospina crkva, tri su starija mramorna oltara, uključujući

19.  
Orazio Bonetti, *Anđeo*, župna  
crkva, Rodaljice (foto: D. Tulić)

Orazio Bonetti, *Angel*, parish church,  
Rodaljice

20.  
Orazio Bonetti, *Bog Otac*, župna  
crkva, Rodaljice (foto: D. Tulić)

Orazio Bonetti, *God the Father*,  
parish church, Rodaljice



i onaj glavni, prodana i postavljena u župnu crkvu Svetoga Duha u Lovreću pokraj Imotskoga.<sup>52</sup> U monumentalnim svetačkim likovima prepoznati su odjeci umjetnosti venecijanskih kipara Giuseppea Torrettija i Francesca Cabianca, dok je po oštrini reza istaknuta povezanost s Pietrom Barattom, napose s njegovim skulpturama svetog Hilarija i Tacijana iz katedrale u Goriziji nastalima oko 1705. godine.<sup>53</sup> Također, napomenuto je kako stilske osobine skulptura svetog Silvestra i Tome upućuju na umjetnost prve polovice 18. stoljeća pa je pod upitnik stavljena Bianchijeva datacija u 1768. godinu. Zadarski kipovi kvalitetne su izrade, ali su statični i bez baroknog patosa.<sup>54</sup> Stoga se oni izvrsno, stilski i kronološki mogu uklopiti u Bonettijev opus (sl. 22). Po krutoj impostaciji zadarski sveti papa ponavlja Bonettijev kip svetog Nikole iz župne crkve u Adegliaccu, a posebno valja primijetiti da im je identičan način nabiranja albi ispod kojih se gubi struktura tijela. Ista su im i lica, uz napomenu da je ono Nikolino nešto življe i voluminoznije klesano. Hijeratski lik svetog Silvestra kao da je okovan pontifikalnom odjećom na kojoj je umorna Bonettijeva ruka minuciozno isklesala zlatoveze na stoli, pluvijalu i tijari te preplete čipke na albi i roketi. Njegov pandan, sveti Toma, po stavu tijela te odjeći, točnije plaštu dubokih vertikalnih nabora, kao da podsjeća na daleki i profinjeniji uzor, Barattin kip svetog Joakima u venecijanskoj crkvi San Pantalon.<sup>55</sup> Krupno lice zadarskog apostola nalik na masku sa srditim izrazom već je viđeno u Orazijevoj fizionomiji svetog Petra iz crkve u Nogaredo di Prato. Nekadašnji glavni oltar u crkvi Svetog Silvestra predložak je najvjerojatnije imao, moguće i prema želji njegova zasad neutvrđenog naručitelja, u svega nekoliko godina ranijem glavnom oltaru iz crkve benediktinki Svete Marije, također u Zadru. Njegov je stipes s masarijanskim tabernakulom između 1759. i 1762. podignuo venecijanski altaris Lorenzo Bon, a kipovima anđela flankirao slavni Giovanni Maria Morlaiter.<sup>56</sup> Podudarnosti u izboru boja i vrsta mramora na obama tabernakulima te napose maleni *putti* s euharistijskim simbolima koji flankiraju reljefnu školjku nad ekspozicijskom nišom dodatno osnažuju ovu zamisao. Bonetti je, međutim, kupolu tabernakula iz Svetog Silvestra ukrasio i kipom Uskrslog Krista te još dvama malenim *puttima*. Bianchi napominje kako se iza glavnog oltara usred prezbiterija nalazilo i uređeno svetište u kojem su se čuvali brojni relikvijari poslije preneseni u katedralu. To zapažanje podupire i činjenica da su oba kipa, kao i tabernakul jednakom pomnjom isklesani i sa stražnje strane, gdje se svakako ističe brižljivo isklesana i florealnom gravurom ukrašena kapuljača na plaštu svetog Silvestra.

Prijedlog da je Orazio Bonetti doista djelovao u Zadru u sedmom desetljeću 18. stoljeća potkrepljuju još neka njegova dosad neprepoznata djela, a koja se, nažalost, nisu sačuvala na svojem izvornom mjestu. Na glavnom oltaru crkve Svetog Mihovila u Zadru, a od 19. stoljeća ujedno i samostanske crkve franjevac trećoredaca, nalaze se dva velika kamena anđela (sl. 23). Na jednostavnom slavolučnom oltaru oni flankiraju središnju nišu te poput karijatida nose njezin luk. Točno je zamijećeno kako su ovi anđeli karijatide naknadno ubačeni u oltar, vjerojatno u prvoj polovici 19. stoljeća, no predložena datacija njihova nastanka u prvu polovicu 17. stoljeća čini se ipak preuranjenom.<sup>57</sup> Robusna anđeoska tijela, pojednostavljeno klesane muskulature dijelom ogrnute onemoćalom i plošno izrađenom draperijom upućuju na Bonettijeva rješenja anđela iz San Cristofora u Udinama te onih na zabatu Michelazzijeva oltara u Bribiru. Lica anđeoskih karijatida lišena poetske ljupkosti koju dodatno umanjuje opora površina njihove kamene epiderme pandane imaju u onima

21.

Nekadašnji glavni oltar iz crkve Svetog Silvestra u Zadru, župna crkva, Lovreć pokraj Imotskog (foto: D. Tulić)

Former high altar from the church of St Sylvester in Zadar, parish church, Lovreć near Imotski





22.  
Orazio Bonetti, *Sveti Silvestar*, župna crkva, Lovreć pokraj Imotskog, detalj, (foto: D. Tulić)  
Orazio Bonetti, *Saint Sylvester*, parish church, Lovreć near Imotski, detail



23.  
Orazio Bonetti, *Anđeo*,  
samostanska crkva Svetog  
Mihovila, Zadar (foto: M. Pintarić)

Orazio Bonetti, *Angel*, monastery  
church of Saint Michael, Zadar

24.  
Orazio Bonetti, *Bogorodica od  
Bezgrešnog Začeca*, crkva Svetog  
Frane, Zadar (foto: M. Pintarić)

Orazio Bonetti, *Madonna of the  
Immaculate Conception*, church of St  
Francis, Zadar

mramornih anđela u Bribiru i Talmassonsu. Dalo bi se zaključiti kako su Bonettijeve karijatide mogle izvorno pripadati neidentificiranom oltaru ili, manje vjerojatno, propovjedaonici u nekoj ukinutoj ili porušenoj zadarskoj crkvi, a kojih je tijekom prve polovice 19. stoljeća bio nemali broj.

Konačno, i jedna malena mramorna figurica nosi sve odlike Bonettijeva dlijeta, a to je lik Bezgrešno Začete postavljen na kupolicu tabernakula na glavnom oltaru franjevačke crkve u Zadru (sl. 24). Prema starijim piscima, ovo je svetohranište 1749. kod altarista Michelea Coste dala učiniti Bratovština Gospe Karmelske koja se brinula za glavni oltar. Prema natpisu uklesanom na stražnji dio kupolice, ono je na oltar bilo smješteno 1751. godine.<sup>58</sup> Tom je prigodom na njegov vrh najvjerojatnije bila postavljena uobičajena sfera s križićem. Može se pretpostaviti da je bratovština iskoristila Bonettijev boravak u Zadru u sedmom desetljeću 18. stoljeća kako bi naručila malenu, no pomno izrađenu figuru Bezgrešne čija je ikonografija itekako bila prikladna za glavni oltar franjevačke crkve. Bogorodica u jednostavno i plitko nabranoj tunici drži prekrižene ruke na grudima, dok nogama gazi edensku zmiju obavijenu oko polumjeseca, a to je ujedno i najpomnije isklesan detalj. Modelacija skulpturice i osjećaj za volumen podsjećaju na uskrslug Krista i *putte* na tabernakulu iz Svetog Silvestra, dok Marijino lice predstavlja skulpturalnu verziju onog s reljefa na stipesu oltara Gospe Karmelske u župnoj crkvi u Pazinu. U cjelini gledano, Bonettijevim djelima, a posebno onima kasnima u Zadru, nedostaje rafiniranosti i kiparske lakoće, a to se jednim dijelom svakako može tumačiti i kao posljedica uznapredovale životne dobi kipara koji s naporom ostvaruje zahtjevna djela, napose ona većih dimenzija. Međutim, još je važnije istaknuti da Orazijeve skulpture pokazuju majstora koji stvara u sjeni većih talenata, na prvom mjestu Francesca Robbe, te uglavnom radi u manjim mjestima, daleko od snažnih i konkurencijom napućenih umjetničkih centara kao i ambicioznijih naručitelja.

U Bonettijevu zadarskom opusu ističu se oltari iz katedrale i nekadašnje crkve Svetog Silvestra, a datirani su u 1766. i 1768. godinu. Iznesene atributivne prijedloge indirektno potvrđuju i dosad nepoznati arhivski izvori koji upućuju na to da je Bonetti neko vrijeme živio i djelovao u dalmatinskoj prijestolnici. U maticama umrlih katedralne Župe svete Stošije, zabilježeno je kako je 3. kolovoza 1766. umro Carlo, sin Giuseppea Bonettija (dakle, Orazijev unuk) i da je pokopan u gradskoj crkvi Svete Marcele.<sup>59</sup> Međutim, još je važniji i izravniji podatak da je 5. travnja 1770. godine u crkvi Svete Marcele pokopana Cattarina, žena Orazija Bonettija.<sup>60</sup> Iz ovog se daje zaključiti kako je Bonetti u Zadru bio prisutan najmanje do početka osmog desetljeća 18. stoljeća. Kako Orazija do kraja stoljeća ne nalazimo u knjigama umrlih u Zadru, moguće je pretpostaviti da se ostarjeli majstor na samom kraju svojeg života vratio na područje Furlanije ili Veneta.

## BILJEŠKE

\* Ovaj je rad financiralo Sveučilište u Rijeci u sklopu projekta Barokna Rijeka (uniri-human-18-85 1219).

\* Rad doktoranda Marija Pintarića sufinanciran je iz Projekta razvoja karijere mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti Hrvatske zaklade za znanost koji je financirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

<sup>1</sup> BLAŽ RESMAN, Barok v kamnu. Ljubljansko kamnoseštvo in kiparstvo od Mihaela Kuše do Francesca Robbe, Ljubljana, 1995., 59–60. Kipar je 1754. imao 54 godine što bi značilo da je rođen oko 1700. godine.

<sup>2</sup> HELENA SERAŽIN – MATEJ KLEMENČIČ, I contratti di garzonato degli scultori, lapicidi e intagliatori veneziani (I), *Acta historiae artis Slovenica*, 7 (2002.), 175. Anzolo Grinta jedan je od

brojnih majstora drvorezabara u Veneciji 18. stoljeća, čije je ime poznato iz arhivskih izvora, no njegov opus za sada nije prepoznat.

<sup>3</sup> BLAŽ RESMAN (bilj. 1), 59.

<sup>4</sup> BLAŽ RESMAN (bilj. 1), 60.

<sup>5</sup> PAOLO GOI, Il Seicento e il Settecento, u: *La scultura nel Friuli-Venezia Giulia, II, Dal Quattrocento al Novecento*, Pordenone, 1988., 145.

<sup>6</sup> PAOLO GOI, Il pulpito del Duomi di Udine ed i suoi autori, *Arte Veneta*, 49 (1996.), 95–96, 105–106.

<sup>7</sup> PAOLO GOI (bilj. 6), 96. Tri reljefa na propovjedaonici s prizorima iz života svetog Hermagore i Fortunata izradio je Giuseppe Torretti (Pagnano, 1661. – Venecija, 1743.) 1741. godine.



- <sup>8</sup> PAOLO GOI (bilj. 5), 145. Autor (1988.) skulpture identificira s trima anđelima postavljenim na glavni oltar samostanske crkve. Međutim, ove skulpture jasno pokazuju ruku venecijanskog kipara Alvisea Tagliapietre (1670. – 1747.). On (2015.) k tomu precizira kako je riječ o dvjema neidentificiranim skulpturama izrađenim 1738. – 1739. Usporedi PAOLO GOI (bilj. 10), 94.
- <sup>9</sup> PAOLO GOI (bilj. 5), 98. Autor smatra kako su svetački kipovi izgubljeni 1962. tijekom preuređenja interijera crkve.
- <sup>10</sup> PAOLO GOI (bilj. 5), 94. Kip je izgubljen.
- <sup>11</sup> PAOLO GOI, *Scultura del Sei-Settecento in Friuli Venezia Giulia. Un caso di interculturalità, Arte in Friuli Arte a Trieste*, 34 (2015.), 91–96. Valja napomenuti kako su Bonettijevo djelo i malene kvalitetno isklesane figure svetog Jakova i svetog Lovre postavljene u niše tabernakula.
- <sup>12</sup> MATEJ KLEMENČIČ, *Fancesco Robba*, 2013., 17–35; DAMIR TULIĆ, *Gli Angeli di Clemente Molli, Pietro Baratta e Giovanni Marchiori a Venezia, Vicenza e Conselve, Arte Veneta*, 74 (2017.), 210–212.
- <sup>13</sup> HELENA SERAŽIN, *Kipi Pietra Baratte na velikem oltarju goriske stolnice, Acta artis historiae Slovenica*, 4 (1999.), 107–121.
- <sup>14</sup> PAOLO GOI, 2015., 95. Za anđele adorante u Robbinom opusu vidjeti: MATEJ KLEMENČIČ (bilj. 12), 87–93, 278.
- <sup>15</sup> PAOLO GOI (bilj. 6), 94.
- <sup>16</sup> Crkva je građena od 1719. do 1723., a posvećena je tek 1777. kako se može pročitati na pročelju. Iznad glavnog portala postavljen je kameni kip svetog biskupa koji bi također mogao biti Bonettijevo djelo.
- <sup>17</sup> PAOLO GOI, *Scultura veneta del Sei-Settecento in Friuli: nuove acquisizioni*, u: *Artisti in viaggio 1600-1750. Presenze foreste in Friuli Venezia Giulia* (ur. Mara Paola Frattolin), Udine, 2004., 235.
- <sup>18</sup> ROBERTO RADASSAO, *Sull'architettura degli altari nel primo Settecento a Udine, Quaderni dell'Accademia (Accademia Udinese di Scienze, Lettere e Arti)*, 7-8 (1999.), 14–15.
- <sup>19</sup> PAOLO GOI, *Il paliotto di Valvasone e la prima produzione friulana del Cabianca*, u: *Valvasone*, Udine, 1979., str. 220, bilj. 11.
- <sup>20</sup> DAMIR TULIĆ, MARIO PINTARIĆ, *Antonio Michelazzi i Francesco Cabianca: nova djela u Italiji i Hrvatskoj, Ars Adriatica*, 10 (2020.), 146–150.
- <sup>21</sup> *Guida alla Diocesi di Treviso, Diocesi di Treviso*, Treviso, 2018, 180.
- <sup>22</sup> *Guida Artistica del Friuli Venezia Giulia*, ur. G. Bergamini, Udine, 1999., 295–297.
- <sup>23</sup> Na oltaru se nalazi i kip svetog pape Klementa I. koji se može uvrstiti u opus Alvisea Tagliapietre (Venecija, 1670. – 1747.) s velikim udjelom njegove radionice. Arcidiocesi di Udine. *Annuario diocesano*, Udine, 2013., 81.
- <sup>24</sup> HELENA SERAŽIN (bilj. 13.), 115.
- <sup>25</sup> BLAŽ RESMAN (bilj. 1), 59.
- <sup>26</sup> DANKO ŠOUREK, *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, Zagreb, 2015., 230–231.
- <sup>27</sup> RADMILA MATEJČIČ, *Antonio Michelazzi „sculptor fluminensis”*, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 10-11 (1967.), 161–162.
- <sup>28</sup> RADMILA MATEJČIČ, *Pregled kulturno-povijesnih spomenika Vinodola*, u: *Vinodolski zbornik* (ur. Petar Frković), III. (1983.), 343. Autorica nije donijela prijepis ugovora te je ime kanonika Marca Thusa pročitala kao Mavra.
- <sup>29</sup> MATEJ KLEMENČIČ, *Sveti Janez Evangelist Francesca Robbe v reški Marijini cerkvi: opomba k reško-ljubljanskim umetnostnim povezavam v 18. stoletju, Historia artis magistra: amicorum discipulorumque munuscula Johanni Höfler septuagenario dicata* (ur. Renaka Novak Klemenčič, Samo Štefanac), Ljubljana, 2012., 354, bilj. 18. Da su anđeli naatici u Bribiru djelo Orazija Bonettija, prvi je primijetio Matej Klemenčič te mu ovom prigodom zahvaljujemo na informaciji.
- <sup>30</sup> Oltar je kao Michelazzijevo djelo bez podrobnije analize navela Radmila Matejčić, RADMILA MATEJČIČ, *Barok u Istri i Hrvatskom primorju*, u: ANĐELA HORVAT, RADMILA MATEJČIČ, KRUNO PRIJATELJ, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982., 502. Michelazzi je predvidio i postamente za kipove svetog Dominika i Katarine Sieneske koji su s oltarnom palom tvorili tipično „trojstvo” povezano sa štovanjem krunice. Autor ovih kipova nije Michelazzi, već ih je nabavio od nekog drugog majstora. U detaljima fizionomija te oštrog skicoznog klesanja draperija mogli bi se približiti ruci Francesca Rottmana.
- <sup>31</sup> DAMIR TULIĆ, *Kamena skulptura i oltari 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 866–867.
- <sup>32</sup> MATEJ KLEMENČIČ (bilj. 12), 175. Na složenost veza riječkog kipara Michelazzija i ljubljanskog Francesca Robbe i njegove radionice upućuje i kvalitetan kip svetog Ivana Evanđelista pripisan Robbi, a postavljen u prvoj polovici pedesetih godina na atiku Michelazzijeva oltara svetog Antuna opata u nekadašnjoj zbornoj, a danas župnoj crkvi Marijina Uznesenja u Rijeci. Za ovo djelo vidjeti: MATEJ KLEMENČIČ (bilj. 26), 349–354.
- <sup>33</sup> BLAŽ RESMAN, *Neznani Robba v Pazinu, Acta historiae artis Slovenica*, 12 (2007.), 159–165.; MATEJ KLEMENČIČ (bilj. 12), 174–175; MATEJ KLEMENČIČ (bilj. 26), 349–350; DAMIR TULIĆ u: PREDRAG MARKOVIĆ, IVAN MATEJČIČ, DAMIR TULIĆ, *Kiparstvo 2. Umjetnička baština istarske crkve*, Pula-Pola, 2017., 340–342.
- <sup>34</sup> MATEJ KLEMENČIČ (bilj. 12), 167.
- <sup>35</sup> MATEJ KLEMENČIČ (bilj. 12), 168.
- <sup>36</sup> Arhiv župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Rijeci, *Knjiga oltara svetog Vinka Fererskog*.
- <sup>37</sup> Skulptura je poznata sa stare fotografije, no s nje nije moguće utvrditi povezanost s Bonettijem. Valja naglasiti kako je ova skulptura zapravo bio drveni procesijski *mannequin* te da su mu tek dlanovi i glava bili izrezbareni, dok je tijelo pokrivaio dominikanski habit. U tom bi slučaju maleni iznos od 4 fiorina, ako ne postoji još neka isplata, možda mogao dostajati za izradu ovog neobičnog i, nažalost, uništenog kipa.
- <sup>38</sup> Hrvatski državni arhiv (nadalje: HDA), 422. Matična knjiga rođenih (1749.-1769.) i vjenčanih (1753.-1776.) riječke Zborne crkve (mikrofilm).
- <sup>39</sup> BISERKA BUDICIN, MARKUS LEIDECK, TEA PERINČIĆ, *VI. Dnevnici pobožnih družbi u Rijeci, Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, 25 (2019.), 466.
- <sup>40</sup> Državni arhiv u Rijeci (nadalje: DARi), Općina Cres (HR-DARi-25), kutija 191, V. Confraternitates, Orlec

Rata. Confida il supplicante d'essere graziosamente esaudito avendo già il med. Supplicante al prop. impegno con la perfezione della Fabbrica Esq.

detto

L. Ilmo. Ed ecc. Sig. Co. e Cap. letta e considerata la sopradetta supplica del Proto Iseppo Bisson, e conoscendo di tutta equità e convenienza la di lui inza in infra massime dell' adempito suo impegno riguardo alla Fabbrica dell' Altare di S. Ant. Abate da esso perfezionata, ed in riflesso dello stato della Scuola che può supplire al rectante suo debito verso detto Proto consistente in f 420 per ultima rata ed intiero suo saldo; ha perciò L' E.S. decretando ordinato che dagli attuali ? della Scuola di detto Santo siano pagate al Proto medesimo le dette f 420 – con la debita cauzione, restando con ciò graziosamente dispensato dalla condizione della Scra. nella predeta supplicazione menzionata di aspettare sino al ventuno Gen. Dell' anno 1768- il spirar della rata ascendate a detta summa; qual pagamento dovrà esser fatto del soldo della Scuola medesima sic mandante.

Alvise Piero Corner Co:e Capo

Anto: Negri Canc.?

<sup>41</sup> STJEPAN IVANČIĆ, *Povjesne crte o samostanskom III Redu sv. O. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri i poraba glagoljice u istoj redodržavi*, Zadar, 1910., 220; PATAR RUNJE, *Glavotok*, Svetište Majke Božje, Glavotok, 2005., 108–110.

<sup>42</sup> DARI, Općina Cres (HR-DARI-25), kutija 191, V. Confraternitates, Orlec.

<sup>43</sup> RADOSLAV TOMIĆ, Zadar: The Center of Venetian Sculpture in Dalmatia in the Seventeenth and Eighteenth Centuries, u: *Francesco Robba and the Venetian Sculpture of the Eighteenth Century* (ur. Janez Höfler), Ljubljana, 2000., 209–215.

<sup>44</sup> CARLO FEDERICO BIANCHI, *Zara Cristiana*, I., 1877., 108–109, 482–483. Bratovština svećenika zvana još i *Congregazione della Beata Vergine del buon Gaudio* u katedrali je osnovana je 8. prosinca 1510. godine. Vodio ju je dvanaest svećenika po uzoru na apostole, a bili su joj pridruženi i drugi prezbiteri. Cilj bratovštine bio je štovanje Marijina bezgrešnog začeća, a ona se najprije okupljala oko drvenoga, a od 1766. mramornog oltara u južnoj apsidi katedrale. Bratovština se ugasila 1821. godine.

<sup>45</sup> U pravokutnoj se oltarnoj niši izvorno od 1766. do 1798. godine najvjerojatnije nalazila za sada neutvrđena slika Djevice. Potom ju je zamijenila stara čašćena ikona Bogorodice s Djetetom iz porušene crkve Svete Marije Velike te potom Svetog Donata. Na katedralnom oltaru se nalazila od 1798. godine do restauracije 1958., te je od 1976. izložena u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru. Ikona je izrađena u tehničkoj tempera na drvu i prikazuje Bogorodicu s Djetetom (82,5 x 52,5 cm) te se datira u sredinu 13. stoljeća. EMIL HILJE, u: EMIL HILJE, RADOSLAV TOMIĆ, *Slikarstvo. Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije* (ur. Nikola Jakšić), Zadar, 2006., 101. Prema Bianchiju, slika je 1670. bila prekrivena srebrnim okovom koji je dao načiniti zadarski arhidakon Valerio da Ponte. Ovo djelo mletačkog zlatara također se nalazi u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru. RADOSLAV TOMIĆ, u: NIKOLA JAKŠIĆ, RADOSLAV TOMIĆ, *Zlatarstvo, Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije* (ur. Nikola Jakšić), Zadar, 2004., 255–256.

<sup>46</sup> RADOSLAV TOMIĆ, *Kiparstvo II. Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije*, Zadar, 2008., 185–187.

<sup>47</sup> BOJAN GOJA, *Mramorna altaristika 17. i 18. stoljeća na području zadarske nadbiskupije*, Doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 499–500.

<sup>48</sup> EMIL HILJE (bilj. 45), 87.

<sup>49</sup> Oltar je podignut u župnoj crkvi u Rodaljicama koja je, na mjestu ranije, sagrađena 1938. godine. Crkva je preuređivana 1966., kada je dopremljen oltar, te ponovno nakon što je krajem 1991. teško stradala u Domovinskom ratu. U oltarnu je nišu tada smješten drveni kip Bogorodice. Vidjeti: [https://zupe.zadarska-nadbiskupija.hr/?page\\_id=280](https://zupe.zadarska-nadbiskupija.hr/?page_id=280) Valja primijetiti kako je tijekom posljednje obnove i učvršćivanja konstrukcije oltara mramor agresivnije očišćen. Tada je uklonjen završni polirani sloj te sjaj na dijelovima kiparske dekoracije.

<sup>50</sup> O oltaru u kapeli Svete Stošije vidjeti: DAMIR TULIĆ, Nepoznati anđeli Giuseppea Groppellija u Zadru i nekadašnji oltar svete Stošije u Katedrali, *Ars Adriatica*, 6 (2016.), 165–168.

<sup>51</sup> CARLO FEDERICO BIANCHI (bilj. 44), 429.

<sup>52</sup> RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 46), 187–189, s prethodnom literaturom. Oltar je iz Zadra u Split prenio otac Franjo Burić, a njegov je donji dio sa stražnje strane iznova napravljen od mramora s Muća. Prema navodu fra Ante Crnice (1939.), svetojstanište su iste, 1822. poklonile splitske benediktinke Svetog Rajnerija (Sv. Eufemije). Ovaj podatak treba uzeti s oprezom jer je monumentalni ekspozicijski tron tabernakula ukrašen skulpturama *putta* i Uskrslog, a one su djelo istog majstora koji je napravio kipove svetog Silvestra i Tome, a kako je utvrdio Radoslav Tomić. Možda su redovnice poklonile tek maleni prospekt svetojstaništa postavljen ispod ekspozicijskog trona. Prema Crnici, na tabernakulu je bilo ukupno šest malenih *putta*, dok ih je danas četiri.

<sup>53</sup> RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 46), 189.

<sup>54</sup> TOMISLAV RAUKAR, IVO PETRICIOLI, FRANJO ŠVELEC, ŠIME PERIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom 1409. – 1797.*, Zadar, 1987., 522.

<sup>55</sup> MATEJ KLEMENČIČ, Pietro Baratta, u: *La scultura a Venezia da Sansovino a Canova*, ur. Andrea Bacchi, Milano, 2000., 692.

<sup>56</sup> RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 46), 176.

<sup>57</sup> RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 46), 72–74.

<sup>58</sup> NINA KUDIŠ, DAMIR TULIĆ, Glavni oltar u franjevačkoj crkvi u Zadru: značajna narudžba bratovštine Gospe od Karmela, u: *Umjetnost i naručitelji. Zbornik radova znanstvenog skupa „Dani Cvita Fiskovića“ održanog 2008. godine* (ur. Jasenka Gudelj), Zagreb, 2010., bij. 58.

<sup>59</sup> HDA, 317. Matična knjiga umrlih 1754-1771 (Zadar-Sv. Stošija, mikrofilm).

<sup>60</sup> HDA, 317. Matična knjiga umrlih 1754-1771 (Zadar-Sv. Stošija, mikrofilm).

Bonetti A di 5. Aple. 1770

Cattarina Moglie di Orazio Bonetti ritrovandosi nella Comne. Di S. M. Chiesa ed in casa di sua abitazione rese l'anima al Sigr. Iddio in età d'anni 64 in circa munita de SSmi. Sacramenti da me D. Michele Cettina Canc.co e Curato di questa Metroplnà. Il Cadavere è stato sepolto nella Chiesa delle Molto R. Mm. di S. Marcella.